

Mgr. Fibi László

Történelem-számítástechnika szakos tanár, állami alkalmazott;
lakhely: Dunaszerdahely, fibi.laszlo@gmail.com

A szabadságvágy eltiprása



Az 1848 tavaszán Európán végigsöp-
rő forradalmi hullám Magyarországot
március 15-én érte el. A liberális ne-
messég Pozsonyban, az országgyűlés-
ben, a radikális fiatalok pedig Pesten,
az ország központjában szánták el
magukat forradalmi lépésekre. A két
csoport között korántsem volt teljes az
egyetértés, mégis egymást támogatva
léptek fel a közös ellenfél, a Habsburg
abszolutizmus ellen. A császári udvar
az itáliai, a bécsi és pesti forradalmi
nyomásnak engedve elfogadta azokat
a törvényeket, amelyek Magyaror-
szágnak a polgári átalakulás mellett a
korábrinál sokkal szélesebb körű ön-
állóságot is biztosítottak a Habsburg
Birodalom keretében. Az udvar 1848
nyarától az itáliai katonai sikereit kö-
vetően igyekezett az ezekben a törvé-
nyekben biztosított engedményeket
visszavonni, valamint megnyirbálni
az ország nemzeti önállóságát. Az
áprilisban szentesített törvényeket ki-
kényszerítettnek fogta fel. A magyar
értelmezés ezzel szemben ezeket a
törvényeket az új alkotmányosság fun-
damentumának tekintette, és minden
ellenkező irányba mutató törekvést a
magyar alkotmányosság elleni lépés-
nek tekintett. Ez az ellentét az önvé-
delem megszervezésére ösztönözte a
magyar kormányzatot, és a forradalmi
erők megerősödéséhez, majd a for-
radalomnak szabadságharcra történt
átalakulásához vezetett. A különböző
politikai irányzatok összefogását a li-
berális ellenzék vezére, Kossuth Lajos
próbálta megvalósítani. Ennek elle-
nére, főleg a nemzetiségek által lakott
területeken kibontakozó parasztmoz-
galmak miatt, béketörekvések jelent-
keztek elsősorban a nagybirtokosok
körében, melynek célja az udvarral
való mielőbbi megegyezés volt. Az
udvari kamarilla azonban nem kívánt
egyezkedni. 1849 márciusában kény-
szerített alkotmányt „ajándékozott” a
birodalom népeinek, amellyel felszá-
molni kívánta nemcsak Magyarország

önállóságát, hanem területi egységét
is. Az oktrojált alkotmány folyomá-
nyaként 1849 áprilisában a debreceni
országgyűlés által kibocsátott függet-
lenségi nyilatkozat és Habsburg trón-
fosztás pedig végképp elejét vette min-
den további egyezkedési kísérletnek.
1849 tavasza még a honvédsereg sike-
reit hozta, de az orosz intervenció re-
ménytelené tette a több mint kétsze-
res túlerővel szembeni harc folytatását.
A szabadságharc bukását követően
osztrák önkényuralom és kegyetlen
bosszú várt Magyarországra, amely
nem titkolt szándék szerint elretten-
tésül szolgált nemcsak a magyar, de a
birodalom minden népének.

A nagynémet egység megvalósítását
és egy hetvenmillió szuperhatalom
megvalósításának álmát dédelgető bé-
csi kormányzatot rendkívül kínosan
érintette, hogy csak az orosz interven-
ció segítségével volt képes úrrá lenni a
magyar lázadáson. Ez a tény megkérdő-
jelezte a Habsburg Birodalom nagy-
hatalmi mivoltát. Sértve érezte magát
azért is, mert Görgey Artúr a honvéd
fősereg maradékával Rüdiger orosz tá-
bornok előtt tette le a fegyvert 1849. au-
gusztus 13-án a Világos közelében levő
szőlősi mezőn. A szabadságharc vérbe
fojtásával és a megtorlás végrehajtásá-
val a májusban Bécsbe visszaköltözött
osztrák kormány az itáliai hadszínté-
ren már bizonyított és kegyetlen-
kedéseiről elhíresült Julius Jacob von
Haynau tábornagyot bízta meg.
A megtorlás a császári hadak előrevon-
ulásával azonnal megkezdődött. A
Lipótvár megadása ellen szavazó báró
Mednyánszky László honvéd őrnagyot
és Gruber Fülöp századost 1849. júni-
us 5-én végezték ki Pozsonyban. Az
előrenyomulás során ellenálló telepü-
léseket feldúlták, Losoncot, Csongrá-
dot és más településeket felgyújtottak.
Rögtönítélő hadbíróági eljárás várt az
1848. október 3-a után is hivatalukban
maradó országgyűlési képviselőkre, az
Országos Honvédelmi Bizottmány tag-

jaira, a kormány tagjaira, a kormány-
biztosokra, a honvédsereg vezetőire, a
fegyveres alakulatokon kívül harcoló
gerillákra, az ellenállókra és az ellen-
állásra bujtogatókra. 1849. szeptember
1-jén kelt kiadványában Haynau elren-
delte, hogy a fent felsoroltakon kívül
a felkeltekhez átvált cs. kir. tisztek, a
katonai és polgári hivatalnokok, az ön-
álló sereg- és csapatparancsnokok és a
törvényszéki közbírók és bírák három
hónapon belül kötelesek jelentkezni a
hadbíróóságokon vagy a körzeti katonai
parancsnokságokon. A mintegy két-
ezer érintett közül sokan inkább emigrá-
cióba menekültek. A honvédsereg
altisztszjei és közkatonái „kegyelemben”
részesültek, ami annyit jelentett, hogy
kényszersorozással nyolcévű katonai
szolgálatra kötelezték őket Itáliában, a
cseh tartományokban vagy Galíciában.
Mintegy 40-50 ezer katonát szórta így
szét a birodalom távoli szegleteiben.
A kényszersorozat elől menekülők és
bujdosók ellen hajsza indult. Feladó-
ik jutalomban részesültek, segítők és
támogatóik a község minden lakójára
kiterjesztett statáriummal sújtattak.
Az ítéletek meghozatalánál az 1848.
október 3-ai időpont azért volt fontos,
mert az udvar ekkor oszlatta fel a ma-
gyar országgyűlést és ekkor nevezte ki
Jellasicsot teljhatalmú királyi biztossá,
miközben az Országos Honvédelmi
Bizottmány működését sohasem is-
merte el. Azokat a tiszteket és politiku-
sokat, akik 1849. április 14-ét, vagyis a
magyar függetlenség kimondását és a
Habsburg-Lotharingiai ház trónfosztá-
sát követően is szolgálatban maradtak,
felségsértéssel vádolták.

A megtorlás emblemikus napjává
1849. október 6-a vált. Ezen a napon
végezték ki Pesten az első felelős ma-
gyar kormány törvényesen kinevezett
miniszterelnökét, gróf Batthyány La-
jost, valamint Aradon a magyar hon-
védsereg 12 tábornokát és egy ezrede-
sét, akik a bukást követően orosz vagy
osztrák fogságba kerültek. A minisz-

terelnököt a pesti haditörvényszék az 1848. október 3-ai dátumot figyelmen kívül hagyva, tehát minden jogalap nélkül ítélte halálra. Aradon a nemzet vértanúja lett Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos ezredes, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és Vécsey Károly. A kivégzéseket tudatosan időzítették október 6-ára, ugyanis 1848-ban ezen a napon akasztották fel a bécsi forradalmárok Theodor Baillet de Latour császári hadügyminisztert. Mivel a honvédsereg fő ereje nem az osztrákok előtt tette le a fegyvert, az udvar sértve érezte magát. Ezért, és mert a szabadságharcosokat nem katonának, hanem lázadóknak tekintették, a tábornokokat megillető lőpor és golyó általi halál helyett kötél általi halált írtak elő a magyar parancsnokok és politikai vezetők részére. Ennek a halálnemnek, amelyet addig köztörvényes bűnözőkre alkalmaztak, megbecstelenítő jellege volt. Ennek ellenére nem mindegyik elítélt halt kötél által. Gróf Batthyány Lajos a kivégzést megelőző éjszakán egy becsempészett törrel nyakon szúrta magát, ezért nem lehetett felakasztani. A kivégzőosztag előtt nem engedte bekötni a szemét, és maga vezényelt tüzet. A kivégzés színhelyén 1926. október 6-tól a Batthyány-örökmécses, a szabadság jelképe áll. A szabadságharc fogságba esett katonai vezetőit szintén kötél általi halálra ítélték, annak ellenére, hogy például Dessewffynek szabad elvonulást ígértek a fegyverletétele előtt. Haynau a hadbíróóság felterjesztése alapján négy halálra ítélt büntetését különleges kegyelemből a tisztekhez méltó golyó- és lőpor általi halálra változtatta. Kiss Ernő altábornagy azért részesült e „kegyelemben”, mert a szabadságharc alatt ténylegesen nem harcolt a császári haderő ellen. Dessewffy Arisztid és Lázár Vilmos a császári csapatok előtt tette le a fegyvert, Schweidel József pedig csak a schwechati csatában harcolt a császári haderő ellen, a továbbiakban adminisztratív beosztásokban szolgált. A kivégzéseket követően az elítéltek holttestét elrettentésül közszemlére tették, majd este az agyonlőtt tábornokokat a sáncárokban, a felakasztott vértanúkat pedig a vesztőhelyen hantolták el. Korabeli elbeszélések szerint már néhány órával a kivégzéseket kö-

vetően tömegek zarándokoltak arra a helyre, amelyet a zsarnokság Kossuth szavaival élve „magyar Golgotává” avatott.

Kevesbé ismert, hogy Aradon 1849 augusztusa és 1850 februárja között további három honvédtisztet végezték ki. 1849. augusztus 22-én Ormai Norbert honvéd ezredest, a honvéd vadászrezdek parancsnokát. Szokás őt az első aradi vértanúnak is nevezni. 1849. október 25-én Kazinczy Lajos honvéd ezredest, Kazinczy Ferenc fiát végezték ki, aki augusztus 25-én Zsibón utolsóként tette le a fegyvert. 1850. február 19-én szintén Aradon végezték ki Ludwig Hauk alezredest, Bem tábornok hadsegédét. Lenkey János honvéd vezérőrnagy az aradi várbörtönben megborult elmével halt meg, így az ő kivégzése elmaradt. A szabadságharcot követő időszakban mintegy 100 kivégzést hajtottak végre. Több száz honvédtisztet ítéltek halálra, azonban az ítéletek nagyobb részét később kegyelemből húszévi várfogságra változtatták. A honvédsereg tisztjei közül nagyjából 1200 főt börtönöztek be, de a polgári elítéltek száma is több száz volt. A birodalom hírhedt börtönei, mint a pesti Újépület, Olmütz, Josefstadt, Kufstein, Theresienstadt, Munkács, Arad, megteltek magyar politikai rabokkal. Azokat, akik nem kerültek a császáriak kezébe, távollétükben ítélték el és nevüket bitófára szögezve jelképesen végezték ki. 1851. szeptember 22-én a pesti Újépület előtt így akasztották fel többek között Kossuth Lajost, Szemere Bertalant, Mészáros Lázárt, Perczel Mórt, Tancsics Mihályt, vagy a Párizsban szép akasztóként ismert későbbi miniszterelnök, majd birodalmi külügyminiszter, Andrássy Gyulát.

A bécsi kormányzat megkülönböztetett figyelemmel fordult az egyház felé, melyet meg kívántak tisztítani mindazoktól, akik 1848-49-ben bizonytalankodtak vagy ismertek voltak liberális nézeteikről. Hám János esztergomi érsek lemondott, helyére Scitovszky János pécsi püspök került. A besztercebányai, a csanádi és a nagyváradi püspököket lemondatták, javadalmaiktól megfosztották és internálták. Az alsópapság köreiből több száz papot és lelkészt vetettek fogságba vagy végezték ki, mert részt vettek a szabadságharcban, vagy mert kihirdették a felelős magyar kormány rendeleteit. A magyarországi zsidó hitközségekre 2,3 millió forint hadisarcot vetett ki a bécsi

kormányzat. Ez alól csak a pozsonyi és a temesvári hitközség mentesült.

Az orosz közbenjárásnak köszönhető életét a honvédsereg fővezére és a szabadságharc utolsó szakaszának diktátora, Görgey Artúr. Mivel a cár kijelentette, hogy a tábornoknak oroszföldön biztosít menedéket, amennyiben nem kap kegyelmet, Bécs Klagenfurtba internálta Görgeyt. Amellett, hogy Kossuth a vidini levélben árulónak nyilvánította a diktátort, ez a tény is hozzájárult, hogy a közvélemény szemében a forradalom bukásának egy személyi felelőssévé vált. Tegyük hozzá, igaztalanul. A harcoló egységek közül egyedül a bevehetetlen komáromi erőd Klapka György által vezetett tizenöt ezer fős védőseregének sikerült tárgyalásokra kényszeríteni a császáriakat és elkerülni a felelősségre vonást. A sikertelen ostrom következményeként Bécs beleegyezett abba, hogy a vár átadásáért szabad elvonulást biztosít a védőknek. Klapka tábornok utolsóként 1849. október 2-án adta át a várat.

A szabadságharc leverését követő tömeges megtorlás végrehajtása elsősorban Haynau személyéhez köthető, azonban a császár és az egész udvar egyetértésével történt. Ismeretes Felix von Schwarzenberg miniszterelnöknek a megbocsájtásról tett cinikus kijelentése, miszerint „Ez helyesen hangzik, de előbb még néhányat fel kívánunk akasztani”. Érdekes módon az osztrákoknak segítséget nyújtó I. Miklós cár volt az, aki elsőként intette önmérsékletre Bécsset. A véres megtorlás helyett a magyarok megbékítését tanácsolta, és felháborodásának adott hangot az első kivégzéseket követően. Az európai felháborodás és a külföldi tiltakozások miatt 1850. július 6-án a bécsi kormányzat hatalmas végkielégítés mellett nyugdíjazta a salonképtelenné vált Haynau tábornagyot. A véres katonai diktatúrát polgári kormányzat váltotta fel, melynek a célja a rendeletekkel történő kormányzás maradt. Magyarországot szétdarabolva mint a birodalom egy tartományát kívánták beolvasztani a centralizált államba. Ennek alapját a jogeljátszás elmélete szolgáltatta. Eszerint Magyarország a lázadással elveszítette történelmi alkotmányos jogait és intézményeit. Fegyverrel megszerzett terület és a győztes dinasztia mint meghódított tartomány felett uralkodhat rajta. Újra különválasztották Erdélyt és Horvátországot, valamint a Száva mentén a határőrvidéket. Délen megszervezték

a szerb vajdaságot. A Magyarország területéből kialakított tartományok közvetlenül Bécs igazgatása alá kerültek és megkezdődött a germanizációjuk. Magyarország alkotmányosságával együtt Horvátország önkormányzata is elveszett. Az erdélyi szászok sem kapták vissza korábbi előjogaikat, és a szlovákok kérelmei sem találtak meghallgatásra. Avram Iancu, az erdélyi románok vezetője osztrák börtönbe került. Találóak voltak Pulszky Ferencnek, a szabadságharc londoni követének szavai, aki szerint az abszolutizmus szövetségei, a magyarországi nemzetiségek ugyanazt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül.

A szabadságharc leverését követő megtorlás és önkényuralom legsúlyosabb következménye az volt, hogy a magyar társadalmi fejlődéséből kiveszett az a generáció, amelyik a nagy átalakulást előkészítette és véghezvitte. Az a nemzedék, amelynek az országot vezetnie kellett volna a modern társadalmi fejlődés útján bitófán, a puska-cső előtt végezte vagy börtönökben sínylődött. Sok ezren szóródtak szét a nagyvilágban. Kosáry Domokos szerint ezek az évek és ez az energia hiányzik a történeti magyar fejlődésből. Az utódok a passzív rezisztencia idején nevelkedtek, melynek fő jellemzője a bénultság volt. Elszántságuk, felkészültségük és önbizalmuk már nem volt összemérhető apáik nemzedékével. Ez is magyarázza a 19. század végére jellemző politikai kultúra hiá-

nyosságait, ami inkább indulati és érzelmi semmint racionális jellegű volt.¹

A hatalmas véráldozatok ellenére a szabadságharc mégsem volt hiábavaló közdelem. Az ország, bár függetlenségétől megfosztva, de elindult a polgári fejlődés útján. A forradalom előtti állapotokat már nem lehetett visszaállítani, a nemzetben tovább élt és tovább is erősödött a szabadság és a függetlenség eszméje.

A szabadságharc leverését követő terror időszakában a vértanúkról említést sem lehetett tenni. Az a szabadságvágy és hősies katonai teljesítmény, amelyet az ország akkor felmutatott, világszerte rokonszenvet váltott ki. Ez tovább táplálta a nemzet reményeit, hogy egy kedvező fordulat alkalmával véglegesen kivívhatja a függetlenségét.

Október hatodika 1849 óta a magyar nemzet gyásznapja. Ünneplése közvetlenül a kiegyezés előtt is tiltott volt. A kiegyezést követően – igaz, kellemő politikai tapintattal, hiszen a császár ugyanaz a személy volt, mint 1849-ben – már lehetett emlékezni a szabadságharc hőseire és áldozataira. 1868-ban összeülhetett a honvédegyetek országos közgyűlése. Sorra emelték a honvéd emlékműveket, és 1870. október 6-án a Kerepesi temetőben felavatták a „kilencek síremlékét”, a Pesten 1849-1853 között kivégzettek közös emlékművét. 1890. október 6-án pedig a viadagó első emeleti termében felállított fonográfól hallhatta a pesti közönség

az agg Kossuth Lajos szavait az aradi hősookról:

„A világ bírója, a történelem fog e kérdésre felelni. Legyenek a szentemlékű vértanúk megáldottak poraikban, szelmeikben a hon szabadság Istenének legjobb áldásaival az örökké valóságban keresztül; engem, ki nem borúlhatok le a magyar Golgota porába, engem October 6-a térdeimre borúlva fog hontalan-ságom remete lakában látni a mint az engem kitagadott Haza felé nyujtva agg karjaimat a hála hő érzelmével áldom a vértanúk szent emlékét hűségükért a Haza iránt, „s a magasztos példáért, melyet az utódoknak adtanak; „s buzgó imával kérem a magyarok Istenét hogy tegye diadalmassá a velőkgig ható szöveget, mely Hungária ajkairól a magyar nemzethez zeng. Úgy legyen. Amen!”

Kossuth Lajos, Torino, 1890. szeptember 20.

Felhasznált irodalom

- Estók János: *Magyarország története 1849-1914*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.
- Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. História-Holnap Kiadó, Budapest, 2001.
- Szvák Gyula szerk.: *A magyar újkor története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2007.

■ JEGYZETEK:

- ¹ Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. História-Holnap Kiadó, Budapest, 2001, 305-306.



I. komáromi csata,
Than Mór festménye